

Analyzing Otherizing Discourse and Colonialism in Daniel Defoe’s Robinson Crusoe

Mohammad Amin Mozaheb ¹

1.Department of Foreign Languages, Language Center, Imam Sadiq University, Tehran, Iran. Email: dr.mozaheb@isu.ac.ir

Article Info	Abstract
<p>Article Type: Research Article</p> <p>Article History:</p> <p>Received: 31, August, 2024</p> <p>In Revised Form: 6, October, 2024</p> <p>Accepted: 10, December, 2024</p> <p>Published Online: 19, January, 2025</p> <p>Keywords: English Novel, Robinson Crusoe, Colonial discourse, otherness, postcolonial criticism</p>	<p>At the beginning of the 18th century, with the act of the parliaments of England and Scotland, the four countries of England, Scotland, Wales and Ireland were formed the Great Britain, and the British identity was added to the people of these countries. Along with this union and with the advancement of sciences, the British took the first steps to become a colonial power. But in the first place, it was necessary to form the idea of empire in the minds of the British; Therefore, English authors and travel writers started to compose works whose themes were the discovery of distant lands, colonization and confrontation with the natives. One of these people was Daniel Defoe, who in his novel Robinson Crusoe (1719), which is one of the texts subject to reading in the course Novel 1, B.A. in English Language and Literature in Iran, depicted the adventures of Robinson Crusoe. In the novel, he managed not only to establish a colony for himself and achieved great wealth, but also became a slave owner in Latin America in the cotton fields. Therefore, this research aims to analyze the above novel in light of postcolonial criticism to reveal the colonial discourse in the work, that is, the conquest of the natives and their reduction to others and colonial subjects.</p>

Cite this The Author(s): Mozaheb, M. A.,(2024-2025): Analyzing Otherizing Discourse and Colonialism in Daniel Defoe’s Robinson Crusoe; Journal of Language Researches, No. 2, Vol.15 , Serial No. 29, Autumn & Winter - (295-310)- DOI: [10.22059/jolr.2024.381721.666899](https://doi.org/10.22059/jolr.2024.381721.666899).

Publisher: University of Tehran Press.

1. Introduction

At the beginning of the 18th century, with the act of the parliaments of England and Scotland, the four countries of England, Scotland, Wales and Ireland were formed the Great Britain, and the British identity was added to the people of these countries. Along with this union and with the advancement of sciences, the British took the first steps to become a colonial power. But in the first place, it was necessary to form the idea of empire in the minds of the British. Therefore, English authors and travel writers started to compose works whose themes were the discovery of distant lands, colonization and confrontation with the natives. For this reason, in order that the public thoughts become accustomed to the idea of empire and British identity becomes tangible, English writers and literary figures of the eighteenth century, as well as travelers and explorers, turned to writing fictional and non-fictional works such as travelogues, depicting Britain as a burgeoning and powerful empire that could be present in all corners of the earth and fill the empty and white spaces on world atlas maps with its name. One of the most important of these writers is Daniel Defoe, who, in addition to his profession as a novelist, was also involved in journalism and trade. Defoe gained significant fame in 1719 with the publication of the novel *Robinson Crusoe*.

The publication of this novel relates to a time when the Industrial Revolution marked the beginning of the capitalist era and the emergence of the urban middle class, leading to a significant cultural transformation in Western European society. This backdrop sparked a thriving market for novels featuring protagonists who embarked on journeys to discover the unknown and conquer the world. The creation of vibrant characters, rich dialogues, lively settings, engaging plots, and compelling conflicts were hallmarks of novels from that period, with *Robinson Crusoe* being one of the finest examples of this genre.

2. Literature Review

In English literature, Defoe's novel has been examined from various angles. Ian Watt, in his book *The Rise of the Novel* (1957), dedicates an entire chapter to the study of Defoe's novel, analyzing the narrative in terms of the discourse of capitalism and commerce in the eighteenth century and Crusoe's relationship with nature. Manuel Schonhorn, in his book "*Defoe's Politics*" (1991), presents a political reading of Defoe's works. According to him, the character of Crusoe represents Defoe's opposing views against the type of government and the sovereignty of the House of Commons in England. For this reason, transforming the island into Crusoe's kingdom and engaging in slavery in South America can be seen as Defoe's opposition to the contemporary policies of the English government, which does not make much effort towards British imperialism. Edward Said examines the novel in relation to culture, capitalism, and imperialism in his book "*Culture and Imperialism*" (1993). He states that *Robinson Crusoe* is a modern realist novel and that it is not surprising for a European to create a master-servant society for himself on a remote island.

3. Materials and Methods

The present research is a descriptive-analytical study aimed at finding traces of colonial discourse in the novel *Robinson Crusoe* by Daniel Defoe. This research seeks to analyze the aforementioned novel in light of post-colonial criticism to reveal the colonial discourse of this work, namely the domination and reduction of others and colonial identities.

4. Discussions and conclusion

Robinson Crusoe, in addition to being a fictional and imaginative work, provides a collection of guides and explanations for the colonization of individuals and places. The discourse analysis in this work, considering the opinions of post-colonial critics and like other post-colonial works, indicates the colonial gaze of the colonizer towards the colonized, in such a way that this post-colonial perspective and the element of "otherness," which is considered one of the prominent

concepts of post-colonial critique, is clearly manifested throughout the text. The research results showed that considering the views of post-colonial critics and like other post-colonial works, the colonizer has a vertical view of the colonized, such post-colonial perspective and the element of "otherness," which is considered one of the prominent concepts of post-colonial critique, is clearly manifested throughout the text. Therefore, it can be argued that what requires more attention in Iran academic field is the presentation of deconstructive critiques of such classical texts so that their hidden ideologies can be revealed.

تحلیل گفتمان دیگری‌سازی و استعمارگری در رمان *رابینسون کروسو* اثر دانیل دفو

محمدامین مذهب^۱

dr.mozaheb@isu.ac.ir

۱. نویسنده مسئول، گروه زبان‌های خارجه، مرکز زبان، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران. رایانامه:

چکیده

اطلاعات مقاله

در اوایل قرن هجدهم چهار کشور انگلستان، اسکاتلند، ولز و ایرلند تحت عنوان بریتانیای کبیر قرار گرفتند. در کنار این اتحاد و با پیشرفت علوم، انگلیسی‌ها نخستین گام‌های تبدیل شدن به یک قدرت استعماری را برداشتند. یکی از رویکردهای نیل به این هدف و شکل‌گیری عقیده امپراتوری در افکار مردم، نویسندگان و سفرنامه‌نویسان بودند. آنان به نگارش آثاری روی آوردند که کشف سرزمین‌های دور دست، مستعمره‌سازی و رویارویی با بومیان مضامین آنها را تشکیل می‌دادند. پژوهش حاضر، جستاری است به شیوه توصیفی-تحلیلی در جهت یافتن ردپای گفتمان استعمارگری در رمان *رابینسون کروسو* اثر دانیل دفو. این پژوهش بر آن است که به تحلیل رمان مذکور در پرتو نقد پسااستعماری بپردازد تا گفتمان استعماری این اثر، یعنی استیلای و تقلیل آنان به دیگری و شناسه‌های استعماری را آشکار سازد. نتایج پژوهش نشان داد که در این اثر با توجه به آراء منتقدان پسااستعماری و همچون دیگر آثار پسااستعماری، استعمارگر نگاهی عمودی به استعمارشونده دارد، به گونه‌ای که این نگاه پسااستعماری و مؤلفه «دیگربودگی» که از مفاهیم بارز نقد پسااستعماری به شمار می‌رود، در سراسر متن نمودی آشکار دارد.

نوع مقاله:

علمی - پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۶/۱۰

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۰۷/۱۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۹/۲۰

تاریخ انتشار:

۱۴۰۳/۱۰/۳۰

واژه‌های کلیدی: رمان

انگلیسی، رابینسون کروسو،

گفتمان استعماری،

دیگربودگی، نقد

پسااستعماری

استناد: مذهب، محمدامین؛ (۱۴۰۳). تحلیل گفتمان دیگری‌سازی و استعمارگری در رمان *رابینسون کروسو* اثر دانیل دفو، پژوهش‌های زبانی، سال ۱۵، شماره ۲، پاییز و زمستان، پیاپی ۲۹ - (۳۱۰-۲۹۵).
DOI: 10.22059/jolr.2024.381721.666899.

۱. مقدمه

در قرن هجدهم در انگلستان با تصویب لایحه اتحاد^۱ در دو مجلس انگلستان و اسکاتلند در سال ۱۷۰۷م بریتانیای کبیر از به هم پیوستن چهار سرزمین انگلستان، اسکاتلند، ولز و ایرلند زاده شد. این هویت جدید، یعنی بریتانیایی بودن که به مردمان این کشورها افزوده شد، ظهور یک امپراتوری نوین در میان کشورهای اروپایی را نوید داد؛ اما به لحاظ ساختاری به خصوص در ارتباط با سیاست، توان نظامی و ایدئولوژی، بریتانیا بسیار دور از آن بود که یک امپراتوری باشد، چراکه به استثنای ایرلند که مستعمره درازمدت انگلستان از قرن پانزدهم میلادی بود، سرزمین دیگری به طور رسمی تحت اداره دولت مرکزی در آن زمان وجود نداشت (Kaul 2009: 2). به همین دلیل، برای آنکه افکار عموم به ایده امپراتوری خو بگیرد و هویت بریتانیایی ملموس شود، نویسندگان و ادیبان انگلیسی قرن هجدهم، همچنین جهانگردان و مکتشفان به نگرش نوشتارهای خیالی (ادبیات) و غیر خیالی مانند سفرنامه‌ها روی آوردند و سیمایی از بریتانیا چون یک امپراتوری نوپا و قدرتمند که می‌تواند در تمامی نقاط زمین حضور داشته باشد و فضاهای خالی و سفید نقشه‌های اطلس جهانی را با به نام خود پر کند، ترسیم کردند (Kaul 2009: 3). در حقیقت، پیش از آنکه بریتانیا به یک قدرت امپریالیستی و استعماری در قرن نوزدهم تبدیل شود که نزدیک به یک پنجم خاک‌ها و آب‌های جهان را در اختیار گیرد، این نویسندگان قرن هجدهمی بودند که عقیده و تصویر امپراتوری را در جهان ادبی برای مخاطبان انگلیسی خلق کردند. یکی از مهم‌ترین این نویسندگان، دانیل دفو^۲ است که افزون بر حرفه رمان‌نویسی، به روزنامه‌نگاری و تجارت هم مشغول بود. دفو در سال ۱۷۱۹ م با چاپ رمان *رابینسون کروسو*^۳ توانست شهرت زیادی برای خود کسب کند؛ اثری که نه تنها به بیشتر زبان‌های دنیا ترجمه شده است، بلکه یکی از متون کلاسیک مورد مطالعه در واحدهای درسی رشته ادبیات انگلیسی در دانشگاه‌های مختلف در جهان قلمداد می‌شود. در داخل ایران، مترجمان بی‌شماری از جمله پرویز نجم‌الدینی، حبیب شنوقی، محسن سلیمانی، مرجان رضایی، نعمیه کرمی و چند تن دیگر این رمان را به فارسی برای ادبیات بزرگسال و نوجوان ترجمه کرده‌اند.

رابینسون کروسو در عصری نوشته شد که بازرگانی و سفرهای اکتشافی عوامل مهم در شکل‌دهی بریتانیا به یک قدرت امپریالیستی تلقی می‌شد. در رمان، شخصیت رابینسون کروسو از یک فرد بی‌تجربه در ابتدای داستان به یک برده‌دار و تاجر ثروتمند در پایان تبدیل می‌شود و جزیره‌ای که به مدت ۲۸ سال در آنجا سرگردان شده بود را به مستعمره و دارایی شخصی خود تبدیل می‌کند. در واقع، او به شکل نمادین همان امپراتوری بریتانیا است که اقتدارش را بر

1. Act of Union
2. Daniel Defoe
3. *Robinson Crusoe*

غیراروپاییان، یعنی جزیره و مرد بومی آنجا جمعه^۱ تثبیت می‌کند. شخصیت کروسو، آن نگرانی-هایی را که بریتانیایی‌ها از اقدامات استعماری در سرزمین‌های دوردست و ناشناخته در ذهن دارند، برطرف می‌کند و حسی از اطمینان و اعتماد به نفس را مربوط به برتری فرهنگی و فناوری انگلیسی بر غیراروپایی و دیگران (استعمارشدگان) تکوین می‌دهد (McInelly 2003: 4). آنچه دفو در اثرش بازمی‌نمایاند به تحقق رساندن اقدامات امپریالیستی است؛ بنابراین، او ارتباطی یک‌سویه و برتری‌خواهانه را بین کروسو و جمعه به تصویر می‌کشد و روایت کروسو تنها از دیدگاه خود است و غیراروپایی، یعنی دو شخصیت جمعه و زوری^۲، خدمتکار مسلمان کروسو که به او کمک کرد از اسارت در کشتی دزدان دریایی راور^۳ نجات یابد، از هیچ جایگاه و صدایی در این روایت برخوردار نیستند. منتقد پسااستعماری ادوارد سعید^۴ (۱۹۹۳) می‌نویسد که رمان دفو از نخستین آثار استعماری است که به خوبی ارتباط درهم‌تنیده و تقابل میان تجارت، بازرگانی، سرمایه‌داری و امپریالیسم را ترسیم می‌کند (۴۳). با توجه آنچه گفته شد، هدف این پژوهش این است که گفتمان دیگری‌سازی از غیراروپاییان یعنی شخصیت جمعه در رمان *رابینسون کروسو* را با استفاده از نظریات منتقدان پسااستعماری، مانند ادوارد سعید، تحلیل کند تا بر ضرورت بازخوانی ساختار شکنانه از آثار کلاسیک ادبیات انگلیسی که در بازار ترجمه ادبی در ایران و حوزه دانشگاهی نمود دارند، تأکید شود.

۲. پیشینه پژوهش

در بافت انگلیسی، رمان دفو از زوایای متعددی مورد بررسی قرار گرفته است که در اینجا به مهم‌ترین آنها اکتفا می‌کنیم. یان وات^۵ در کتاب *ظهور رمان*^۶ (۱۹۵۷) یک فصل کامل را به بررسی رمان دفو اختصاص می‌دهد و روایت در اثر را از نظر گفتمان سرمایه‌داری و بازرگانی قرن هجدهم و ارتباط کروسو با طبیعت تحلیل می‌کند. به نظر او، کروسو طبیعت، شامل جمعه را با «نگاه حسابگر سرمایه‌داری استعماری» می‌نگرد و همه چیز و همه کس برای او ابزاری است تا او را به اهداف مادی گرایانه و سودجویانه برساند (۱۰۰). مانوئل شون‌هورن^۷ در کتاب *سیاست دفو*^۸ (۱۹۹۱) خوانش سیاسی از آثار دفو ارائه می‌کند. به سخن او، شخصیت کروسو نمایانگر افکار مخالف دفو علیه نوع دولت و حاکمیت مجلس عوام انگلیس است و به همین دلیل تبدیل جزیره به پادشاهی کروسو و فعالیت در برده‌داری در آمریکای جنوبی می‌توانند به مخالفت دفو با سیاست

1. Friday
2. Xury
3. Rover
4. Edward Said
5. Ian Watt
6. The Rise of the Novel
7. Manuel Schonhorn
8. Defoe's Politics

روز دولت انگستان باشد که در جهت امپراتوری‌سازی بریتانیا چندان کوشش نمی‌کند (۲). شون‌هورن شخصیت کروسو را به «شاه جنگجو» تعبیر می‌کند که جوامع و مردمان را باید تحت اختیار گیرد زیرا این امر یک مشیت الهی است (36). در آخر، ادوارد سعید در کتاب فرهنگ و امپریالیسم^۱ (۱۹۹۳) رمان را با ارتباط بین فرهنگ، سرمایه‌داری و امپریالیسم بررسی می‌کند. او می‌گوید که رابینسون کروسو یک رمان واقع‌گرایانه مدرن است و اینکه یک اروپایی برای خود یک جامعه ارباب-نوکری در جزیره‌ای دورافتاده پدید می‌آورد، جای شگفتی باقی نمی‌گذارد (۷). به اعتقاد سعید، «قدرت روایت کردن یا ممانعت از تکوین و پدیداری دیگر روایت‌ها، یک امر مهم برای فرهنگ و امپریالیسم است و یکی از روابط مهم بین این دو است» (۸). بدین ترتیب، در رمان مشاهده می‌کنیم که روایت و رخداد‌های زندگی کروسو در مرکز توجه است و با دیدگاه استعمارگرانه دیگر شخصیت‌ها مانند جمعه را توصیف می‌کند.

در ایران دو پژوهش پیرامون رمان دفو انجام شده است. بوربور (۱۳۹۴) به اقتباس داستانی رابینسون کروسو توسط جان مکسول کوتسی^۲ به نام آقای فو^۳ (۱۹۸۹) می‌پردازد و مفاهیمی چون چندصدایی باختین و واسازی مردسالاری و اروپا محوری را در متن کوتسی بررسی می‌کند (۲). دیگر پژوهش به نگارش مشترک بهاری، ستاری، بناهان‌قمی و نراقی‌زاده (۱۴۰۱) است که رمان را با داستان حی بن یقظان از جانب وجودشناسی، معرفت‌شناسی و این نگره بیداری انسان از توانایی و قدرت درونی تطبیق و بررسی می‌کند. نکته مهمی که نگارندگان از آن غافل شده‌اند این است که رمان دفو مملو از تصاویر و نگرش‌های استعماری و کلیشه‌نگاری غیراروپایی است و خودشناسی و افزایش خودآگاهی کروسو که موضوع تحلیل مؤلفان نامبرده است، در واقع همان شناختن و تلقی توانایی‌هایی استعماری و برده‌سازی دیگران است.

۳. پردازش تحلیلی موضوع

۳-۱. نقد پسااستعماری، گفتمان استعماری و دیگری‌سازی

دو دهه ۱۹۶۰ م و ۱۹۷۰ م را باید سرآغاز نقد و نظریه پسااستعماری دانست که نویسندگانی مانند فرانتس فانون^۴، ادوارد سعید و آبرت ممی^۵ آثارشان را در این حوزه چاپ کردند و بر پیدایش نسل دیگر منتقدان پسااستعماری نظیر هومی بابا^۶، گایاتری اسپیوک^۷ و بیل اشکرافت^۸ تأثیر گذاشتند. نقد پسااستعماری یک فعالیت و نظریه نقادانه انتقادی است که میراث اقتصادی،

1. Culture and Imperialism
2. John Maxwell Coetzee
3. Mister Foe
4. Franz Fanon
5. Albert Memmi
6. Homi Bhabha
7. Gayatri Spivak
8. Bill Ashcroft

فرهنگی، سیاسی و نژادی استعمارگری و امپریالیسم را، با تکیه بر آشکارسازی استثمار و حاکمیت بر دیگر مردمان، در مستعمرات قدرت‌های امپراتوری مطالعه و بررسی می‌کند. این نقد ادبیات و آثار فرهنگی را بررسی می‌کند که در کشورهای مستعمره سابق یا همچنان زیر یوغ استعمار نوشته شده است، یا ادبیات تألیفی در خود کشورهای استعمارگر که به مردم استعمارشده به دست کشورهای استعمارگر خود یا دیگر ملل استعمارگر می‌پردازد (Samaddar 2023: 4-5). این نوع نقد بر این نکته متمرکز است که ادبیات و فرهنگ استعمارگر تجربه و واقعیت‌های استعمارشدگان را تحریف می‌کند و آنها را افرادی فرودست و پست نشان می‌دهد تا بدین شکل صدای آنان خاموش شود و هویت استعمارگر غالب و برتر در این نظام سرکوبگر و ستمگر باشد.

یکی از مفاهیم بسیار مهم و غالب در نقد پسااستعماری، دیگربودگی^۱ است. در نگاه استعمارگر، مردم و سرزمین استعمارشده - همراه با نژاد، زبان، فرهنگ و رسوم اجتماعی‌شان - دیگری محسوب می‌شوند. در تقابل دوگانه استعمارگر/ استعمارشده، صفاتی مانند منظم، عقلانی، مردانه، نیک، متمدن به استعمارگر ربط داده می‌شود و آشوبگر، نابخرد، زنانه و پلید به استعمارشده نسبت داده می‌شود. برای نمونه، رمان *معادن شاه سلیمان*^۲ (۱۸۸۵) به نگارش نویسنده انگلیسی رایدِر هگارد^۳ () ماجراهای یک ارباب شکارچی و سفیدپوست، آلن کوترمین^۴، در آفریقا را نشان می‌دهد که سیاهان آفریقایی را خدمتکاران خود قرار داده است و در آخر داستان به ستمگری رئیس قبیله زولو پایان می‌دهد. در این رمان، هگارد آفریقاییان را افرادی تندمزاج و به لحاظ شخصیتی فرومایه و زیردست استعمارگران انگلیسی ترسیم می‌کند که فاقد صلاحیت پاسداری و استفاده از منابع و ثروت طبیعی خود هستند، همان معادن جواهری که در پایان ارباب انگلیسی را به ثروت فراوان می‌رسانند. در *گفتمان استعماری*^۵، دیگری به بدوی و آدم‌خوار تعریف می‌شود، همانند رمان *دل تاریکی*^۶ (۱۸۹۹) جوزف کنراد که راوی آن، مارلو^۷، در میانه سفرش در رود کنگو با دیدن چند جمجمه کنار رودخانه نتیجه می‌گیرد که نه تنها بومیان آفریقایی این منطقه آدمخوار هستند، بلکه سیاهانی که مسئول پارو زدن قایق او هستند نیز افرادی غیرقابل اعتمادند که هر لحظه امکان دارد به آدمخواری روی آورند. بدین ترتیب، دیگربودگی یک چارچوب ایدئولوژیک برای استعمارگر است که به استناد آن استعمارشدگان تعریف می‌شوند و به افرادی فرومایه تقلیل می‌یابند.

-
- 1 . otherness
 - 2 . King Solomon's Mines
 - 3 . Rider Haggard
 - 4 . Allan Quatermain
 - 5 . colonial subject
 - 6 . Heart of Darkness
 - 7 . Marlowe

در گفتمان استعماری، به منظور استیلا و غلبه کامل بر غیراروپاییان، یعنی آفریقاییان، آسیایی‌های و اهالی آمریکای لاتین و جنوبی، استعمارگران به فرآیند دیگری‌سازی^۱ یا دیگری‌انگاری^۲ استعمارشدگان روی می‌آورند تا این افراد به «کانون هوس‌بازی یا اعمال قدرت» امپراتوری تبدیل شوند (Ashcroft, Griffiths and Tiffin 2007: 156). بدون تردید، فرآیند دیگری‌سازی در هر روایت استعماری رخ می‌دهد. برای نمونه، ماری پرت^۳ به سفرنامه‌ای از جان بارو^۴ اشاره می‌کند که بارو مردم آفریقای جنوبی را در چنین وصف می‌کند:

مردمی که باید در دسته دیگری قرار بگیرند را با ضمیر جمع «آنها» نشان می‌دهیم که حتی بیشتر به یک ضمیر «وی مذکر» تقطیر می‌شوند. این خطاب انتزاعی «او/آنها» موضوع افعال در زمان حال است که هرچیز او را شامل می‌شود یا نمی‌شود، نه تنها به عنوان یک رویداد تاریخی خاص، بلکه موردی از یک رسم یا صفت از پیش مقرر (1992: 139).

دیگری‌سازی در راستای حاشیه‌انگاری و فرومایه‌انگاری به کار گرفته می‌شود تا موقعیت اروپایی استعمارگر در مرکز دایره و استعمارشده در حاشیه قرار گیرد. افزون بر این، دیگری‌سازی یک نوع مشخصه یا معیاری برای استعمارگر است تا استعمارشده را به دور از تمدن و ترقی معرفی کند و گفتمان نژادپرستی را علیه او به کار بندد؛ بنابراین، با توجه به مطالب مذکور، در بخش بعد به تحلیل چگونگی دیگری‌سازی در روایت و شخصیت‌پردازی رمان رابینسون کروسو می‌پردازیم که در حوزه ادبی و دانشگاهی ایران بدون پژوهش و واکاوی انتقادی باقی مانده است.

۴. تحلیل و بررسی

۴-۱. رابینسون کروسو و ساخت دیگری‌بودگی

داستان رمان از جوانی کروسو آغاز می‌شود که علی‌رغم مخالفت پدرش به دلیل خطرات سفر دریایی، او مصمم به رفتن به دریا و کشف سرزمین‌های ناشناخته و دوردست است. دفو، راوی کل داستان را کروسو قرار داده است و نشان می‌دهد که روایت کروسو از رویدادهای زندگی‌اش، از آغاز سفر تا سرگردانی در جزیره و بازگشت به انگلستان پس از ۲۸ سال، خواننده را متقاعد می‌کند که با ماجراهایی واقعی مواجه‌اند زیرا تجربیات و مشاهدات دست اول کروسو دخیل می‌باشند. در تمام رمان، کروسو را مشاهده می‌کنیم که توانایی و قابلیت روایی خود را تکوین می‌دهد و خود را در مرکز این روایت قرار می‌دهد، یعنی یک امپریالیست سفیدپوست اروپایی و هر چیز و هرکس دیگر همچون قمری به دور او می‌چرخد. از همان ابتدای سفر، هنگامی که او در یک کشتی دزد دریایی به اسارت گرفته می‌شود و به ناچار یک دزد دریایی می‌شود، لحظه به لحظه وقایع و اتفاقات را در دفترچه خاطرات روزمره‌اش ثبت می‌کند. کروسو نه تنها اطلاعات

1 . otherization

2 . othering

3 . Mary Pratt

4 . John Barrow

دیگر افراد و چگونگی و فرجام بروز رویدادها را روزانه ثبت می‌کند، بلکه احساسات و افکار شخصی‌اش را به منظور تعبیر رویدادها دخیل می‌کند؛ بنابراین، خوانندگان انگلیسی دفو در عصرش متقاعد شوند که با یک متن حقیقی و به دور از تحریف و خیال‌بافی روبه‌رو هستند. این امر با سخن ادوارد سعید همسو می‌شود که رمان دفو را یک متن واقع‌گرایانه خطاب می‌کند که نویسنده می‌کوشد تا با واقعی جلوه دادن رویدادها خوانندگان خود را با حقایق استعماری و نه ساختگی و دروغین مواجه کند (8-9).

اشتیاق فراوان کروسو مبنی بر کشف سرزمین‌های ناشناخته موجب می‌شود که با وجود نجات از یک کشتی شکستگی، در ادامه دادن سفرش برای کسب ثروت از مکان‌های ناشناخته همچنان بااراده و کوشا باشد. در کشتی دزدان دریایی، راور، کروسو با زوری آشنا می‌شود، کسی که در فرار از دزدان دریایی به او یاری می‌رساند و با وجود اینکه زوری ارتباطی دوستانه و از روی احترام با کروسو دارد، در نهایت کروسو او را به عنوان برده می‌فروشد تا با پول به دست آمده برای خود لباس و وسایل تهیه کند. ارتباط کروسو با افراد- به خصوص زوری- یک ارتباط یک‌سویه، منفعت‌طلبانه و عمل‌گرایانه است؛ یعنی، زوری در نگاه کروسو یک کالا است که برای او می‌تواند از نظر مالی سودآور باشد (Keymer 2007: xxxvii). با همین افکار در ذهن، کروسو در پایان رمان یک کشتزار پنبه در آمریکای لاتین راه می‌اندازد و «سوی گینه سفر دریایی آغاز می‌کند تا آفریقاییان را به کشتزار منتقل کند» (Defoe 2007: 164). در واقع، کروسو یکی از پیشگامان برده‌داری در قاره آمریکا است، به خصوص ایالات جنوبی آمریکا در قرن نوزدهم که آفریقاییان را به آنجا انتقال می‌دادند تا در کشتزارها و مزارع آمریکایی بردگی کنند. آنچه کروسو در خاطرات خود از فروش زوری به یک ناخدای پرتغالی به ازای ۶۰ سکه می‌نویسد، درخور توجه است، چراکه در نگاه کروسو امور مالی و کسب سرمایه بر اخلاقیات و درک فرد دیگر تقدم دارد: «از خود بیزارم که آزادی پسر بینوا را فروختم، کسی که در آزادی خودم وفادارانه مرا یاری رساند. با این حال، اجازه دادم ناخدا او را داشته باشد» (Defoe 2007: 30). آنچه در رمان مشاهده می‌کنیم، طمع سیری‌ناپذیر کروسو است که هم در اشتیاق او مبنی بر کشف سرزمین‌ها نمود می‌کند و هم در کسب پول و سرمایه در تجارت برده و کالا ظاهر می‌شود.

اوج گفتمان استعماری رمان در وقایع زندگی کروسو در جزیره روی می‌دهد. در نقد پسااستعماری، استعمارگری به اشغال و تصاحب مستقیم و بدون واسطه مستعمرات اطلاق می‌شود. دو رکن اساسی گفتمان استعمارگری، نژادپرستی و دیگربودگی است. کلیشه‌انگاری نژادی، اینکه یک سری از صفات منفی و به خصوص را به یک گروه مردم نسبت داد، در رشد استعماری و شکل‌گیری امپراتوری بریتانیا بسیار مهم بود. تصویر دیگری نژادی، هویتی بسیار فرومایه دارد و همواره تحت اختیار و برتری ارباب/خود است. استعمارگر ساختارهای سلسله‌مراتبی را در مستعمرات شکل می‌دهد تا بر این اساس بتواند اختلافات نژادی، طبقاتی، زبانی و فرهنگی را به

وجود آورد و فرهنگ و مردم بومی را تحت فرمان خود گیرد؛ بنابراین، استعمارگر اروپایی به فردی مقتدر و متمدن بدل می‌شود که برای متمدن‌سازی بومیان بدوی سرزمین‌های آنان را در دوردست کشف و تصاحب می‌کند. در این رابطه، داوئی^۱ می‌نویسد که افکار و اقدامات کروسو، مانند کالاسازی از زوری و ارتباط ارباب-نوکری او با جمعه، همان تبلیغات و ایدئولوژی استعماری هستند که به خوبی با دو پدیدهٔ بازرگانی و مستعمره‌سازی در قرن هجدهم انگلستان هماهنگی دارد (1983: 66).

هر قدمی که کروسو در داستان برمی‌دارد، به‌ویژه حضور او در جزیره، اقدامی است که به سلطهٔ استعماری^۲ منتهی می‌شود. آنچه کروسو را در پیشبرد اهداف استعماری‌اش ثابت قدم می‌کند، فردیت و اعتماد به نفس بالای او است. در بند اول آغازین رمان از هویت و خانوادهٔ خود می‌گوید، اینکه پدرش آلمانی است اما خود را انگلیسی می‌داند چون مادرش اهل شهر یورک است. از ابتدا تا انتهای داستان، کروسو سفری درونی را طی می‌کند تا هویت استعماری خود را شکل دهد. برای مثال، او هر روز خود را در جزیره شروع با خیال‌بافی و تصورات سپری می‌کند؛ البته تصوراتی که در آخر داستان همگی به حقیقت می‌پیوندند. مهم‌ترین تصویری که او بر خود می‌بیند، این است که به حکمران مطلق جزیره بدل گشته است:

من هیچ چیز مستور نداشتم؛ زیرا هر آنچه در آنجا داشتم، مایهٔ لذت من بود؛ من لرد تمام این ملک بودم؛ یا چنانچه مایهٔ خرسندی‌ام می‌بود، خویشتن را شهریار یا امپراتور سرتاسر این سرزمین خطاب می‌کردم که تحت امر و اختیار من بود. هیچ رقیبی وجود نداشت که فرمان یا اقتدار مرا به مجادله کشد. کشتی‌ها را از ذرت‌ها می‌انباشتم (Defoe 2007: 109).

در نقل قول بالا، کروسو این ایده را در ذهن مخاطب انگلیسی خود القا می‌کند که فردی عادی و دورگهٔ آلمانی-انگلیسی همچون او قادر است تا در یک سرزمین دورافتاده به یک حکمران تبدیل شود و اختیار تمام ثروت و منابع طبیعی آنجا در دستان او باشد. به طور نمادین، کروسو بریتانیای استعمارگر است که ثروت‌های مستعمره را از آن خود می‌کند. استعمارگری با اداره و بهره‌مندی از ثروت و منابع طبیعی مستعمره گره خورده است تا در کنار اهداف ایدئولوژیک، انباشت سرمایه و امور اقتصادی دیگر توجیه و دلیل مهم در امر مستعمره‌سازی غیراروپاییان باشد. در گفتمان استعمارگری بریتانیا، تبلیغ دین و مسیحی کردن غیراروپاییان یک وظیفهٔ مهم و الهی برای استعمارگران تلقی می‌شد. گرینبلت^۳ می‌گوید که آنچه قدرت‌های اروپایی-مانند بریتانیا و بلژیک - در راستای مستعمره‌سازی قارهٔ آفریقا به کار گرفتند، ترویج انجیل و ادبیات‌شان بود (2005: 254). به همین جهت، در اظهار دیگر، کروسو از لذت استعماری و برخورداری از حق الهی در تصاحب استعماری سخن می‌گوید:

1 . Downie
2 . colonial control
3 . Greenblatt

اندک مسیری را از سرایشی دره زیبا پیمودم و پیرامون را با لذت و خشنودی نگریستم (هرچند دیگر افکارم نیز دخیل بودند) زیرا تمام این سرزمین از آن من بود، اینکه من شهریار و لرد تمام این سرزمین دست‌نخورده بودم و از حق به مالکیت برخوردار بودم؛ این‌گونه بگوییم، گویی آن را به ارث برده بودم، همچون ارباب یک عمارت در انگلستان. در آنجا کثرت درختان کاکائو، پرتقال، لیمو و بالنگ را نگریستم. (Defoe 2007: 85)

در اینجا، کروسو از «حق به مالکیت» بر جزیره و تمام درختان و منابع طبیعی آنجا سخن می‌گوید. دیگر نکته مهم در اظهار او، استفاده از واژه «لرد»^۱ با حرف بزرگ است که دو معنا را تداعی می‌کند: ارباب و خدا. با هم‌ردیف کردن این کلمات «سرزمین»، «لرد»، «حق» و «ارث» مشخص می‌شود که استعمار جزیره حق الهی یا ارثی است که خداوند برای او مقدر کرده است و در جزیره او نه تنها یک ارباب مطلق و بدون رقیب است، بلکه خدای آن سرزمین تلقی می‌شود که دارای اختیار تام و حق به قانون‌گذاری است.

در ابتدا، کروسو جزیره را به «جزیره یأس» (Defoe 2007: 60) وصف می‌کند، اما با گذشت زمان و افزوده شدن به اعتماد به نفس او، از یک فرد مردد و درمانده به یک ارباب استعمارگر توانمند بدل می‌شود. با وسایل و ابزارآلاتی که از کشتی برای او به جا مانده است، خانه درختی، مزرعه و حصار بنا می‌کند؛ از سبزیجات کاشته شده برای آشپزی استفاده می‌کند، گندم آسیاب می‌کند و نان می‌پزد. در واقع، دفو بر این عقیده تأکید می‌گذارد که یک ذهن اروپایی با بهره‌گیری از ابزارها (فناوری) اروپایی قادر است به تنهایی ارباب خود در یک جزیره دورافتاده و عاری از سکنه باشد. شخصیت او یعنی کروسو به مخاطبان این موضوع را اثبات می‌کند که در مسیر استعمارگری و اکتشاف استعماری خودکفایی و خودبسندگی وجود دارد و هرگونه بیم و نگرانی درباره مشکلات بی‌جهت خواهد بود. در نگاه کروسو، طبیعت (جزیره) یک کالا است که باید از آن در راستای تضمین منافع شخصی بهره‌گیرد. جزیره نه تنها یک فرصت است، بلکه امری ناشناخته است که باید تحت فرمان یک استعمارگر اروپایی قرار گیرد. از دیدگاه کروسو، جزیره همان دیگری است که باید تحت سلطه قرار گیرد و بر مبنای تفکر اروپایی تعریف و تعبیر شود. کروسو در تصورات خود یک شیر وحشی را مخفی در گوشه‌ای در جزیره می‌پندارد که همان دیگری است که با صفاتی مانند بدوی و آشوبگر همراه می‌شود: «آن شیر دهشتناک که در کرانه، زیر سایه آن تل لمیده است» (Defoe 2007: 25). در اینجا، انگاره «شیر وحشی» به خطراتی اشاره می‌کند که استعمارگر در مستعمره با آنها مواجه است. در این راستا، کولوزوا^۲ بیان می‌کند که در این قبیل آثار ادبی، سفیدپوست اروپایی به تجسمی از «بشریت» بازنمایی می‌شود و در مقابل او طبیعت غیرانسانی جلوه داده می‌شود و حیوانات هم بر همین اساس «عوامل

1 . Lord

2 . Kolozova

تهدید» او هستند، مانند شیر وحشی، یا برای استفاده از او مهیا شده‌اند، نظیر بزهای وحشی که کروسو آنها را رام کرده و از آنها استفاده می‌کند (18: 2020).

«دیگری» دیگر در رمان، بومی سیاه‌پوست جمعه است. وقتی کروسو جان او را از خورده شدن نجات می‌دهد، جمعه پای کروسو را به نشانهٔ تشکر و اینکه بندهٔ اوست، می‌بوسد و کروسو چنین وصف می‌کند: «او تمام نشانه‌های اطاعت، بندگی و تسلیم را به من نشان داد» (Defoe 174: 2007). در این گفتمان استعماری، سفیدپوست انگلیسی در مرکز قرار می‌گیرد و بومی غیراروپایی دارای هویت دیگری می‌شود و این ارباب استعمارگر است که او را تعریف می‌کند. در نخستین رویارویی بین کروسو و جمعه دو نکته حائر اهمیت است. نخست، جمعه نام ندارد و کروسو این نام را چون در روز جمعه برای اولین بار او را دیده است، بر او می‌نهد. نام‌گذاری یکی از اقدامات استعماری است که کروسو انجام می‌دهد تا شناسای استعماری یا همان دیگری استعماری را شکل دهد. نام‌گذاری استعماری به شکل نام نهادن بر فضاها، سفید در نقشهٔ اطلس هم صورت می‌گیرد. در این رابطه، می‌توان به نمایشنامهٔ برگردان‌ها^۱ اثر نمایشنامه‌نویس ایرلندی برایان فریل^۲ اشاره کرد که در آن، مقامات انگلیسی دهکده‌ها و مکان‌های جغرافیایی در ایرلند را تغییر نام می‌دهند یا اگر مکانی بدون نام را یافتند، عنوانی که خود برمیگزینند را بر آن می‌نهند. به همین ترتیب، کروسو به عنوان ارباب استعمارگر، بردهٔ خود یعنی جمعه را نام می‌نهد، زبان انگلیسی را به او آموزش می‌دهد و مهم‌تر از همه، تعالیم دینی عیسوی را به او می‌آموزد؛ در واقع، جمعه را به مسیحیت، همان دین استعمارگر اروپایی، سوق می‌دهد. دومین نکته در توصیف خصوصیات ظاهری جمعه نهفته است. در اولین دیدار، کروسو او را بر اساس ذهنیت اروپایی و کلیشه‌ای که استعمارگر از سیاه‌پوستان از پیش تعیین کرده است، وصف می‌کند:

او سیمای بسیار خوبی داشت، بری از زمختی و خشنی؛ اما نشانی مردانه در چهره داشت، با این همه نوعی ظرافت و زیبایی در سیمایش نمود داشت، همچون سیمای یک اروپایی، به خصوص در لبخندش. موهای بلند و سیاه داشت و نه فرفری و گر خورده. پیشانی او بلند و کشیده بود و نشاط و برقی خاص در نگاهش موج می‌زد. رنگ پوست او کامل سیاه نبود، اما قهوه‌ای رنگ (Defoe 2007: 173).

این توصیف کروسو نه تنها باورهای کلیشه‌ای اروپایی دربارهٔ آفریقاییان و رنگین پوستان را نشان می‌دهد، اینکه آنان سیمای زمخت و تیره با لبان بزرگ و پهن دارند، بلکه ویژگی زنانه به جمعه نسبت می‌دهد. طبق نظر لومبا^۳، زنانه‌انگاری دیگری در ساز و کار استعمارگری امری مهم است زیرا استعمارگر با صفت مردانه نوعی سلطه و برتری جنسیتی بر دیگری زنانه پیدا می‌کند تا تصویر مرد مقتدر و زن مطیع شکل گیرد تا امر و نهی استعمارگر و پیروی از او تداوم داشته باشد (64: 2015).

1 . Translations

2 . Brian Friel

3 . Loomba

روایت کروسو تک‌بعدی و متعصبانه است. رمان هیچ صدای دیگری به جز کروسو را نشان نمی‌دهد. کروسو همه‌چیز و همه‌کس را با نوع ذهنیت استعماری خودش توصیف می‌کند. برای نمونه، می‌توان آغاز رمان را با میانه آن مقایسه کرد، وقتی که کروسو از خانواده و تبار خود با احترام می‌گوید تا برای خواننده یک خانواده عادی ولی محترم به تصویر کشیده شود، حال آنکه روایت او از تبار و اصلیت جمعه، با وجود گرویدن به مسیحیت و تحت فرمان کروسو بودن، شنیدنی است: «آدم من جمعه پروتستان بود، پدرش مشرک و آدمخوار بود» (Defoe 2007: 203). این باور به «آدمخوار» بودن بومیان در گفتمان استعماری امری متداول است. در این ارتباط، سورنسن^۱ اظهار می‌کند که معرفی بومیان به آدمخواران این هدف مهم را برای نظام استعمارگری محقق می‌کند: اینکه بومیان آدمخوار افرادی ترسناک و نامتمدن هستند که باید با اعمال زور، تنبیه یا مسیحی شدن اصلاح و متمدن شوند (2021: 155). در حقیقت، کروسو هم‌چنین می‌کند و در نقش یک کشیش ظاهر می‌شود، جمعه را غسل تعمید می‌دهد و او را به اصطلاح متمدن می‌کند. حتی با وجود فرمانبرداری کامل جمعه و احترامی که او برای کروسو قائل است، کروسو به او اعتماد ندارد و همیشه نگران این موضوع است که جمعه به رسوم پیشین، یعنی آدمخواری و شرک، بازگردد و کروسو اولین قربانی باشد چون «آدمخواری در ذات او بود» (Defoe 2007: 175). به طور خلاصه، دو دیگری در رمان وجود دارند: جزیره و جمعه. اولی مستعمره کروسو و چشمه ثروت و دارایی او است و دومی شناسای استعماری و بومی تحت فرمان است که باید به هر خواسته کروسو تن دهد.

۵. نتیجه

رمان دفو تصویری خیالی از فردی عادی را نشان می‌دهد که در پایان به یک استعمارگر و برده-دار قدرتمند تبدیل می‌شود و به نوعی خوانندگان را مجاب می‌کند تا آنان نیز به کشف سرزمین-های ناشناخته روی آورند و بریتانیا را به یک امپراتوری در سطح جهانی تبدیل کنند. دغدغه کروسو مبنی بر نظم بخشیدن و متمدن ساختن جهان، یعنی جزیره و جمعه، نمایانگر همان طرح و نقشه استعمارگری بریتانیا است که در قرن نوزدهم توانست نزدیک به ۲۰٪ دنیا را تصاحب کند. آنچه دفو در رمان خود بازمی‌نمایاند، به وجود آوردن شناساهای استعماری از دیگری‌ها است، یعنی جمعه که از یک بومی بدوی به یک مسیحی پروتستان تحت امر کروسو تبدیل می‌شود. دفو اذهان مردم جامعه‌اش را پذیرای استعمارگری و سودهای فراوانی که به ارمغان می‌آورد، آماده می‌کند. رمان دفو به خوبی ایدئولوژی عصرش را بازتاب می‌دهد و آن را تقویت می‌کند، اینکه با اکتشاف نه تنها فضاهای خالی اطلس جهان به نام بریتانیان زده می‌شود، بلکه با تصاحب دیگر سرزمین‌ها تمام ثروت‌ها و منابع آنها را در اختیار استعمارگران قرار می‌گیرند. در

رمان، کروسو نه تنها جزیره یاس را به مستعمره خود تبدیل می‌کند، بلکه موفق می‌شود یک دیگری را شکل دهد و او را به اصول، دین و سبک زندگی انگلیسی وابسته می‌کند. می‌توان چنین ادعا کرد که رایبیسون کروسو، علاوه بر اینکه یک اثر داستانی و خیالی است، مجموعه‌ای از راهنماها و توضیحات را برای مستعمره‌سازی افراد و مکان‌ها مهیا می‌کند. تحلیل گفتمان در این اثر با توجه به آراء منتقدین پسااستعماری و همچون دیگر آثار پسااستعمارگری، حاکی از نگاه عمودی استعمارگر به استعمارشونده است، به گونه‌ای که این نگاه پسااستعماری و مؤلفه «دیگربودگی» که از مفاهیم بارز نقد پسااستعماری به‌شمار می‌رود، در سراسر متن نمودی آشکار دارد؛ بنابراین می‌توان مطرح کرد، آنچه در حوزه دانشگاهی ایران توجه بیشتری را می‌طلبد، ارائه نقدهای ساختارشکنانه از این دست متون کلاسیک است تا ایدئولوژی‌های پنهان آنها آشکار گردد.

منابع

بهاری، معصومه، علی ستاری، مریم بناهان قمی، افسانه نراقی‌زاده (۱۴۰۱)، «مقایسه تطبیقی زمینه‌های فلسفی دو داستان حی بن یقظان و رایبیسون کروزو»، مجله پژوهش‌های فلسفی. انتشار آنلاین. بوریور، ترانه (۱۳۹۴)، «رایبیسون کروزوهای متفاوت: چندصدای در دو داستان از جان مکسول کوتسی»، پژوهش ادبیات معاصر جهان، س ۲۰، ش ۱.

- Ashcroft, Bill and Gareth Griffiths and Helen Tiffin, 2007, *Post-Colonial Studies: The Key Concepts*, London: Routledge.
- Bahari, Masoumeh, Ali Sotari, Maryam Banahan Qomi, and Afsaneh Naraghi-Zadeh, 2022, "A Comparative Analysis of the Philosophical Contexts of the Stories of Hayy ibn Yaqdhan and Robinson Crusoe," *Journal of Philosophical Research*. Online publication. [In Persian].
- Borbor, Taraneh, 2015, "Different Robinson Crusoes: Polyphony in Two Stories by John Maxwell Coetzee," *Contemporary World Literature Research*, Vol. 20, No. 1. [In Persian].
- Defoe, Daniel, 2007, *Robinson Crusoe*, Thomas Keymer (Ed), Oxford: Oxford University Press.
- Downie, Alan, 1983, "Defoe, Imperialism and Travel Books Reconsidered," *Yearbook of English Studies*, 1.
- Greenblatt, Stephen, 2005, *The Greenblatt Reader*, Malden: Blackwell.
- Kaul, Suvir, 2009, *Eighteenth-Century British Literature and Postcolonial Studies*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Keymer, Thomas, 2007, "Introduction," in *Robinson Crusoe*, Daniel Defoe, Oxford: Oxford University Press.
- Kolozova, Katerina, 2019, *Capitalism's Holocaust of Animals*, London: Bloomsbury.
- Loomba, Ania, 2015, *Colonialism/Postcolonialism*, New York: Routledge.
- Mcinelly, Brett, 2003, "Expanding Empires, Expanding Selves: Colonialism, the Novel, and Robinson Crusoe," *Studies in the Novel*, 35(1).

- Pratt, Mary Louise, 1992, *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*, London: Routledge.
- Said, Edward, 1993, *Culture and Imperialism*, New York: Vintage.
- Samaddar, Ranabir, 2023, *Alternative Futures and the Present: Postcolonial Possibilities*, London: Routledge.
- Schonhorn, Manuel, 1991, *Defoe's Politics*, Cambridge University Press.
- Sorensen, Eli, 2021, *Postcolonial Realism and the Concept of the Political*, New York: Routledge.
- Watt, Ian, 1957, *The Rise of the Novel*, New York: Random House.